

STELL DIR DAS UNUNTERSCHIEDENE HIMMELBLAU VOR

SYMPHONIE NR. 4 IN G (1899-1900)

- Bedächtig. Nicht eilen
- In gemächlicher Bewegung. Ohne Hast
- Ruhvoll
- Sehr behaglich (Wir geniessen die himmlischen Freuden)

Mahler noemde het het ei van Columbus. Op 23 oktober 1904 dirigeerde hij zijn Vierde symfonie meteen twee keer op één avond in het Concertgebouw. Op deze manier kreeg het publiek de gelegenheid de nieuwe symfonie goed te leren kennen.

Toch was Mahler niet helemaal gerust over dit experiment: hij vroeg zich af of het niet een al te 'zware belasting voor de Amsterdamse maag' zou zijn en vreesde dat deze overvoerd zou raken. Mahlers twijfels bleken ongegrond. Het publiek reageerde enthousiast op de symfonie; de reacties na de tweede vertolking die avond waren zelfs nog warmer dan na de eerste. Mahler zelf was lyrisch over deze memorabele uitvoering met het Concertgebouworkest. Het orkest had de zangeres met 'gouden zonnestrallen begeleid' in de finale van de symfonie. Hier, in Amsterdam, had hij zijn 'tweede vaderland' gevonden.

Das himmlische Leben

Mahlers hectische werkzaamheden tijdens het concertseizoen maakten het hem zo goed als onmogelijk te componeren. Hiervoor had hij de zomervakanties gereserveerd. Toch kon Mahler ook tijdens zijn verblijf in de Alpen niet altijd de rust vinden die hij nodig had om te componeren en zo werden de zomers van 1897 en 1898 gekenmerkt door een compositorische impasse. Ook de zomer van 1899 leek opnieuw vruchteloos te blijven, maar uiteindelijk verklankte Mahler een gedicht uit *Des Knaben Wunderhorn: Revelge*. Daarna was het weer gedaan met zijn rust. Tijdens de laatste tien dagen van zijn verblijf aan de Aussee wist hij, op de valreep, toch nog de basis te leggen voor zijn Vierde symfonie.

Mahler keerde terug naar Wenen en hervatte zijn werkzaamheden als dirigent, de symfonie bleef op de plank liggen. Pas in juni 1900 pakte hij de draad weer op. Hij was verbaasd hoe vergevorderd de symfonie inmiddels was: 'Het is ongelooflijk dat mijn tweede Ik gedurende tien maanden 'winterslaap' (ondanks alle nachtmerries van het theaterwezen) zoveel aan mijn Vierde symfonie heeft gedaan.' Op 5 augustus kondigde Mahler het voltooiën van zijn Vierde aan: 'Eigenlijk had ik een korte symfonische humoreske willen schrijven, maar het werd echter een symfonie met normale afmetingen – terwijl vroeger, toen mij een symfonie voor ogen stond, het werk – mijn Tweede en Derde – bijna drie keer zolang werd.' De Vierde ging op 25 november 1901 in München in première. De symfonie werd niet begrepen en ronduit vijandig ontvangen: Mahler zou een flauwe grap met zijn publiek uithalen. Al snel veranderde de negatieve houding en roemde men de – schijnbaar – idyllische en zorgeloze Vierde symfonie alom.

Verschillende schakeringen hemelsblauw

Mahler componeerde de symfonie in omgekeerde volgorde. Als uitgangspunt voor de symfonie nam hij een compositie uit 1892, *Das himmlische Leben*, eveneens een zetting van een *Wunderhorn*-gedicht. Het lied was aanvankelijk bedoeld als zevende en laatste deel van zijn Derde symfonie, maar Mahler achtte *Das himmlische Leben* te licht als afsluiting van zijn mammoetsymfonie. Uiteindelijk zou hij met dit kinderlijk naïeve en onschuldige lied zijn Vierde symfonie – en zijn *Wunderhorn*-tetralogie – afronden. In de eerste drie delen van de Vierde zijn thema's uit het lied verwerkt. Zijn Vierde heeft Mahler uitgebreid beschreven aan zijn confidante Natalie Bauer-Lechner. 'Wat ik voor ogen had, was ongelooflijk moeilijk te realiseren. Stel je het blauw van de hemel voor, een kleur die moeilijker te treffen is dan alle wisselende en contrasterende kleuren. Dat is in principe de stemming van het geheel, alleen wordt de hemel soms duister en spookachtig gruwelijk.' Het openingsdeel, dat met sleebelletjes meteen de toon van de symfonie zet, karakteriseerde hij als volgt: 'Het eerste deel begint alsof het niet tot drie kan tellen, maar al gauw gaat het over tot vermenigvuldigen; op het laatst wordt er virtuoos gegoeheld met miljoenen.' Op dit overwegend onbezorgde deel volgt een macabere dodendans waarin de soloviool, een hele toon hoger gestemd, 'schreeuwend en rauw klinkt, alsof de dood om de hoek komt kijken.' Dit scherzo is zo 'mystiek, warrig en onheilspellend dat je haren recht overeind gaan staan.' Dat het allemaal niet zo kwaad bedoeld was, wordt duidelijk in het derde deel, 'Ruhevoll (Poco Adagio)', dat Mahler zijn mooiste adagio vond: 'Door het hele deel trekt een goddelijk opgewekte en tegelijkertijd diep droevige melodie. Bij het horen ervan zullen jullie moeten huilen en lachen.' Het vierde deel, waarin de sopraan *Das himmlische Leben* met een kinderlijk directe naïviteit voor te dragen heeft, verklankt het paradijs en het hemelse leven gezien door de ogen van een kind. De sleebelletjes herinneren de luisteraar evenwel steeds weer aan het leven op aarde.

Henriette Straub